

De tienduizend dingen

Maria Dermoût

De tienduizend dingen

Roman

Met een nawoord van Hella S. Haasse

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2024

Eerste druk, 1955; zeventiende druk, 2024

Copyright © 1955 by the Estate of Maria Dermoût
Copyright nawoord © 2008 erven Hella S. Haasse
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld Christie's Images/Bridgeman Images
Foto auteur © Larry Burrows

ISBN 978 90 214 8955 1 / NUR 301
www.querido.nl

*Wanneer de 'tienduizend dingen' gezien zijn in hun eenheid,
keren wij terug tot het begin en blijven waar wij altijd geweest
zijn.*

TS'ÊN SHÊN

Inhoud

Het eiland 9

De tuin Kleyntjes 29

De postbouder 135

Constance en de matroos 152

De professor 186

Allerzielen 236

Nawoord Hella S. Haasse 255

Het eiland

Op het eiland in de Molukken was nog een enkele 'thuyn' overgebleven uit de tijd van de specerijperken, een enkele maar, er waren er trouwens nooit veel geweest; en op dit eiland had men ook vroeger niet over 'perken' gesproken, altijd over 'thuynen'. De tuinen lagen nu, zoals toen hier en daar verspreid aan de beide baaien, buitenbaai of binnenbaai, met hun bosjes van specerijbomen, soort bij soort: kruidnagel bij kruidnagel, nootmuskaat bij nootmuskaat; enkele hoge schaduwbomen ertussenin, kenaribomen meestal; en aan de baaikant voor de windvang kokospalmen of platanen.

Van de huizen stond er niet één meer in zijn geheel overeind, zij waren ingestort bij een aardbeving en daarna opgeruimd; er was nog wel eens een stuk van een oud huis blijven staan: een vleugel, een kamer alleen, daar werd dan later weer tegenaan gebouwd, een paar armoedige houten vertrekken meestal. Wat was er over van alle glorie?

Toch scheen er soms op die tuinen iets te zijn achtergebleven van het oude voorbijgegane, van wat al zo lang geleden was.

Op een zonnige plek tussen de kleine bomen, het gaat er zo sterk naar specerijen ruiken als het warm wordt.

In zo'n stille, vervallen kamer, met nog een echt Hollands opschuifraam en een diepe vensterbank.

Op een stukje strand onder de platanen, waarop de golf-

jes van de branding uitvloeien: drie golfjes achter elkaar, achter elkaar, achter elkaar.

Wat was het?

Een herinnering aan iemand, aan iets wat gebeurde, kan ergens bijna tastbaar blijven hangen; misschien is er nog iemand die ervan weet, aan denkt soms, dat was nog anders: zonder ergens enig houvast, enige zekerheid. Niet meer dan een vraag, een wellicht?

Hebben twee gelieven van toen elkaar vastgehouden, en ‘voor eeuwig’ gefluisterd of hebben zij elkaar juist losgelaten en ‘adieu’ gezegd tussen de nootmuskaatboompjes?

Heeft een kind met haar pop in de vensterbank zitten spelen?

Wie stond op het strand toen en staarde over de drie golfjes van de branding heen en over de baai heen en waarheen?

Een stilte als antwoord, een stilte van gelatenheid en verwachting tegelijk; van voorbij en niet voorbij.

Veel anders was er niet achtergebleven.

Op twee van de tuinen spookte het.

Op een kleine tuin aan de buitenbaai, vlak bij de stad, liep een verdronken man rond; maar dat was van nog niet lang geleden, om zo te zeggen van nu! En op nog een andere tuin aan de binnenbaai waren al van oudsher de drie kleine meisjes.

Het huis stond daar niet meer; zelfs de fundamenten en brokstukken muur die zo lange tijd na de aardbeving en brand waren blijven liggen, werden op een keer opgeruimd. Er was nog een logeerpaviljoen overgebleven, onder de bomen dicht aan het strand: vier grote kamers aan een open zijgalerij.

Het werd ook nog bewoond: de eigenaresse van de tuin woonde er zelf.

Zij droeg een mooie naam, mevrouw von Zus en Zo (zo had haar man geheten, die uit een Oost-Pruisisch jonkerge-slacht stamde), en zij was de laatste van de oude Hollandse perkeniersfamilie.

Vijf geslachten was de tuin in het bezit van de familie geweest; haar zoon, na haar, zou het zesde geslacht geweest zijn; zijn kinderen na hem het zevende, maar dat zou niet zo zijn. Haar zoon was jong en kinderloos gestorven en zij was een oude vrouw van over de vijftig nu, zonder andere kinderen, zonder verdere nabestaanden – de laatste.

Naar de gewoonte op het eiland, waar men moeilijk vreemde namen onthouden kon en iedereen bijnamen gaf, werd zij ‘mevrouw aan de binnenbaai’ genoemd of ook wel ‘mevrouw van Kleyntjes’, zo heette de tuin.

Dat ‘kleyntjes’ bij wijze van spreken: het was een grote tuin, een van de grootste op het eiland, aan de achterkant ver doorlopend de heuvels in, de bossen in, tot aan de voet van een steil gebergte; aan de voorkant door de binnenbaai en links en rechts door een rivier begrensd.

De rivier links, waar het land vlak lag, stroomde bruin en traag tussen de bomen, niet erg diep en bijna altijd door-waadbaar. Toch staken de mensen uit het dorp aan de overkant van de rivier naar de tuin over, of andersom, staande op een vlotje dat zij met een bamboestok voortduwden.

Rechts liepen de heuvels door tot aan het strand; een kleine, wilde rivier tuimelde spattend en schuimend over de rotsblokken, door een dal en zo verder naar de binnenbaai.

In het dal huisde het pluimvee: kippen en eenden; de koeienstallen stonden er ook (zoveel helder water bij de hand om stallen en hokken uit te schrobben) en niet te dicht op het huis.

Achter het paviljoenhuis, haaks erop, was een hele rij bij-

gebouwen, laag van verdieping, met dikke stenen muren, in de breedte aan een overloop gebouwd. Aan de ene kant hing in zijn houten klokkenstoel nog altijd de slavenbel; de bel werd nu geluid voor iedere prauw die aankwam of wegging – welkom – vaarwel – als er toevallig iemand in de buurt was; het werd ook dikwijls vergeten.

Daarachter begon het bos, een lieflijk bos, met veel paden en open plekken tussen de bomen; vooral in dit gedeelte dicht bij het huis. Er groeide van alles door elkaar, nuttig en niet nuttig, specerijbomen, vruchtbomen, kenaribomen vol noten, palmen: arenpalmen, waar suiker en wijn uit getapt werd, veel kokospalmen, sagopalmen op vochtige plekken. Maar ook bloeiende bomen of zeldzame bomen of alleen maar mooie bomen.

Een klein recht laantje, nergens heen, van casuarina's; de hoge sparren met lange neerhangende naalden, zo sluik en glad als kasuarisveren, door ieder vleugje wind uit de binnenbaai bewogen, ritselende, lispelende, alsof zij aldoor stonden te fluisteren samen. De zingende bomen werden zij genoemd.

Een glasheldere beek stroomde door het bos heen; een gedeelte van het water werd hogerop door een holle boomstam afgetapt naar een stenen reservoir met een gebeeldhouwde leeuwenkop aan de voorkant, tussen groenbemoste manen. Uit de opengespalkte bek spoten een paar waterstralen klaterend door elkaar heen en naar beneden in een uitgegraven stenen waterbak: een grote maar ondiepe bak met een brede gemetselde rand waar men op kon gaan zitten.

De hele plek lag in schaduw, de bak, het reservoir met het beeldhouwwerk, de stammen van de bomen, de grond, alles was vochtig, dik bemost of met zwarte en donkergroene

plekken uitgeslagen; het watervlak alleen hield het licht vast in zijn klaarheid, in de doorzichtige rimpelingen eroverheen. Het was de oude badplaats, zo ondiep voor de kinderen; er werd zelden meer gebaad – waar waren de kinderen? – de vogels uit het bos kwamen er nu drinken.

Dikke grauwe bosduiven, met alleen glanzend groene halskragen om (de notenpikkers) dronken op hun gemak met een voorzichtig gorgelend geluidje en roekoeden tevreden na. Een paar flonkergroene parkietjes gingen samen vlak aan de rand van de bak zitten, zij waren meer verdiept in elkaar dan in het water. En soms streek in een warreling van schreeuwende kleuren (óf smaragdgroen óf scharlakenrood óf heel bont, geel en hemelsblauw en groen en rood dooreen) een hele zwerm loeri's, of betets (of hoe zij verder heten mochten) met kromme gele snavels als kleine papegaaien, bij de waterbak neer en flodderden met water, baadden, dronken, klepperden met hun vleugels, pikten verwoed naar elkaar en maakten een hels kabaal, even maar, dan waren zij weer weg en de badplaats bleef leeg en uitgestorven stil achter onder de bomen.

Dan, soms, in die stilte, fladderden een paar honingvogeltjes in een boog van kleur omlaag, streken over het watervlak heen, klapwiekten weer omhoog, vederlicht, zij kwamen nooit eens even ergens rustig zitten.

Aan het eind van het bos, maar nog onder de bomen, lagen drie kindergraven naast elkaar in het gras en struikgewas; de stenen afgebrokkeld en zonder opschrift meer. Daar lagen de drie kleine meisjes van vroeger begraven. Zij hadden Elsbet, Keetje en Marregie geheten; dat wist mevrouw van Kleyntjes nog, al waren alle oude papieren toen bij de erge aardbeving en brand verloren gegaan. Zij waren de dochtertjes van haar betovergrootvader geweest.

Zij zaten wel eens met z'n drieën op de rand van de waterbak in het bos – stil!

De drie graven voorbij, ging het pad ineens steil omhoog de heuvels in. Het waren heuvels zonder veel hooggeboomte, open en zonnig, met een soort dik geelachtig gras begroeid dat naar kruiden rook en het stond er vol wilde rozenstruiken. Over de toppen van de bomen, over het huis en de bijgebouwen heen, keek men boven op de binnenbaai, als een rond blauw meer, met hier en daar lichtgroene verkleuringen waar het ondiep was en donkergroene waar het erg diep was, met de witte rand van de branding eromheen en al het weelderige groen van de kuststrook.

Achter de heuvels lag weer bos, oerbos, eerder donkerblauw en paars dan groen in de verte, en dan kwam het woeste gebergte.

Het woei daarboven altijd.

De koeien van mevrouw van Kleyntjes werden in de heuvels geweid, en de wilde hertjes kwamen er stilletjes grazen.

De drie kleine meisjes speelden daar wel, 's middags in de zon, als er niemand was; de afgevallen roze blaadjes hadden weer overal in het rond gelegen! zei de koeherder. 'Laat ze maar,' zei mevrouw van Kleyntjes.

En soms, niet dikwijls, zaten zij alle drie naast elkaar gehurkt op het strandje aan de binnenbaai onder de plataanbomen, een eind van het huis af, om te kijken wat voor horentjes er aangespoeld waren. Zij krabbelden het zand wat weg (dat was later duidelijk te zien), horentjes verstoppen zich wel – sst.

Alle mensen daar kenden de drie meisjes, en keken uit of zij er waren. Zij wilden de kinderen niet verjagen; zolang zij maar een andere kant op keken en deden alsof zij er niet waren, bleven zij rustig doorspelen, zeiden zij altijd. Me-

vrouw van Kleyntjes had de drie meisjes nooit gezien, dat speet haar wel.

Was zien nodig? Zolang zij zich herinneren kon, had zij over hen horen praten; zij hoorden erbij, zij hadden een vaste plaats op haar tuin op het eiland in de Molukken en ook in haar eigen leven.

Mevrouw van Kleyntjes had wel eens het gevoel dat het eiland voor haar lag als op een landkaartje, om naar te kijken, met een windroos in de ene hoek, zoals het wezen moet.

De twee schiereilanden, door buiten- en binnenbaai bijna geheel van elkaar gescheiden, op de kleine landengte aan de binnenbaai na (niet eens zo ver weg van de tuin). 'Passo', dat zeiden de Portugezen al. Nu trokken de roeiers er de prauwen over een weggetje van boomstammen uit de binnenbaai naar open zee, open en groen met witbeschuimde steigerende rollers op een laag strand.

Het was een bergachtig eiland: een paar vlakke stroken langs de kusten, vol grillige bruine rotsen en riffen toch nog. Zwaar bebost op bergen en in dalen, op de vlakten langs het water, in het water ook. Opzij van een moeras aan de baai-kant vol lila waterhyacinten stonden in rijen kleine glimmende nipalmen of sombere mangrovebomen op hun verwrongen kale stelten. Op de takken zaten wel eens zeeslakken onder bolle blanke schelpen alsof het porseleinen vruchten waren.

Zoveel helder water overal (zoet water): rivieren, bronnen, beken, watervallen over de rotsen.

Er was een net van wegen en weggetjes en paden en trappen in het rotsgebergte uitgehouwen, naar grote en kleine dorpen toe: van christenen, van mohammedanen; de oude gemeenschappen onder de cijfers Negen en Vijf. (Vijf en

Negen verdragen elkaar zo bitter slecht!) Ertussenin, hier en daar, een ‘tuin’, een vervallen klein fort, een oud kerkje met wapenborden uit de Compagniestijd, een bontbeschilderde houten moskee naast zijn slanke minaret, een grote gebeeldhouwde zerk boven een vergeten graf – Ter Eewiger Nagedachtenis – eeuwig is zo lang! En de ene grote stad aan de buitenbaai.

Zij kende het eiland zo goed, tot op het allersteilste gebergte, tot in het diepste oerbos; zij was met een prauwtje langs alle kusten gevaren. Zij wist waar, hier en daar en overal, een nooit geziene boom of plant groeide, een vreemde bloem bloeide. Hoevele malen had zij over de prauwrand gehangen om door een holle bamboe te kijken naar de zeetuinen in de buitenbaai – het in gekleurd koraal verstarde droomgezicht, zo onwezenlijk stil, waarin alleen de bonte vlinderlichte visjes pijlsnel bewogen, of een paar ernstige bruine zeepaardjes rechttop in het water hingen en elkaar onvervaard aanstaarden. Er was ook ergens een plek met niets dan het zeldzaam rood koraal, als een rood klaverveldje onder blauwe golfjes.

Zij had bij de porseleinen martavaan gestaan, in de bossen hoog op het gebergte achter Kleyntjes; binnen in de martavaan welde de kleine bron op die met de zee in verbinding moest staan – hoe zou anders het water zo bitter gesmaakt hebben in de mond? Er werd om regen gebeden in tijden van grote droogte, en er werd nog geofferd – maar dat mocht niemand weten.

En de mensen!

Mevrouw van Kleyntjes kende niet alle mensen op het eiland – natuurlijk niet! – maar wel velen: een oude radja – familie met een Portugese naam, en nog een, en nog een; die priester daar, een mohammedaan, die alle verhalen wist van

niets dan ‘heilige oorlogen’ en ‘helden des geloofs’ (er was op die plaats van het eiland altijd en eeuwig gevochten en hijzelf was ook een rechte vechtersbaas); christelijke godsdienstonderwijzers, ‘schoolmeesters’ werden zij genoemd, onder hen waren grote predikers; een dichter – zanger, een voordanser of een voordanseres, een of andere wijze vrouw (een bibi) die een mens kon genezen en ziek maken, een betovering op hem leggen, die geesten kon bezweren.

In de stad de Hollanders, druk doende, komende, gaande. Een enkele maar die bleef; een enkele die er begraven lag en er zodoende voorgoed bleef.

En reizigers van overal op de wereld vandaan naar de Molucco’s, die zó van de boot – gauw, gauw, gauw – schelpen wilden kopen, koraal, parels die er niet waren, vlinders, oud porselein, orchideeën, vogeltjes; op het eind namen zij genoeg met een mandje van kruidnagelen gevuld met bloemen en blaadjes van bonte parkietenveertjes – ach arm – en zij stonden alweer aan de reling van de boot en vergaten te wuiven. Vreemde mensen!

Overal zijn vreemde mensen; op het eiland ook.

Zij hadden haar de lege hut gewezen aan de baai, waar nog niet lang geleden een man en een kleine jongen gewoond hadden die eigenlijk een haai en een kleine haai waren; die twee hadden nooit gelachen, om hun puntige tanden niet. Nu waren zij vertrokken! Waarheen vertrokken? Zij zwommen vast en zeker samen in de baai.

Als zij maar geduld had, zou zij nog wel eens de oude vrouw te zien krijgen, de moeder van de Pokjes; in de huizen met kinderen werd altijd een tak met dorens voor de buitendeur gebonden, dat zij niet binnen kon komen; uit de verte deed zij niet veel kwaad! Men zag haar trouwens de laatste jaren niet zo dikwijls meer.

Zij had wel dikwijls de man gezien die de man met de ‘blauwe haren’ genoemd werd. Hij was maar een gewone vissersman uit het dorp naast de tuin Kleyntjes, die zijn grijs geworden kroeskop met indigo mooi helder blauw verfd, telkens weer. Dat moest hij wel doen: zijn enige zoon was een soldaat ergens ver weg, een held! In de maneschijn zongen de jonge mannen uit het dorp pantoens over hem; tel-den zijn gevechten op, de bentengs die hij bestormd had, zijn overwinningen, zijn wonden – en zou de eigen vader dan een oud aftands man zijn, met witte haren? Neen toch!

Soms luisterde mevrouw van Kleyntjes naar het eiland: hoe de baaien ruisten, de binnenbaai anders dan de buitenbaai, en open zee daarbuiten nog weer anders. Zo suisde de landwind, en zo de zeewind, en zo gierde de stormwind, die Baradaja heet.

Zo klonk het ritme van het tifa-gongspel, waarop geroeid werd in de grote prauwen; het lichte klepperende geluid van de snoeren lege mosselschelpen aan mast of voorstevens gebonden voor de wind die er graag mee kwam spelen; de korte, klaterende slag waarmee een vlerkprauw ‘verliggen’ ging, van de ene vlerk op de andere.

Zij, die muzikaal was, onthield de melodieën van alle liederen, alle danswijzen; hier werd nog op de kleine koperen cimbalen van Ceram geslagen, het ‘land van de overkant’; daar bliezen zij op de tritonshoorns, die blinkend oranje-rood vanbinnen zien; eenmaal had zij een verre tocht gemaakt om een zanger het schone ‘Lied van de stervende vissen’ te horen zingen, zoals alleen die zanger dat kon.

En de vertrouwde geluiden: de stemmen van mensen en kinderen en dieren; muziek, zangen van alle dag, uit het dorp over de rivier, op de tuin.